

УДК 811.161.3

**НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ ВАРЫЯЦЫІ ПРАТАТЫПАЎ
БЕЛАРУСКІХ АНАЛАГАЎ УНІВЕРСАЛЬНЫХ ПРЫКАЗАК***

Ю.А. Петрушэўская,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі
Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова
г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь
E-mail: petrushevskaja@msu.by

У артыкуле апісваецца нацыянальна-культурная маркіраванасць беларускіх аналагаў універсальных прыказак, якая рэалізуецца ў наяўнасці такога элемента іх зместавага плану, як нацыянальныя варыяцыі прыказкавых прататыпаў. Да ўніверсальных прыказак трэба адносіць адзінкі, якія маюць у розных мовах прыказкі-аналагі, пабудаваныя па адной і той жа структурнай мадэлі, якая не абумоўлена (наяўнасць якой нельга патлумачыць) ні роднасцю моў, ні моўнымі кантактамі. Нацыянальная адметнасць прыказкавага фонду беларускай мовы абумоўлена не толькі аб'ёмам спецыфічна беларускіх прыказак, але і нацыянальна-культурнай маркіраванасцю ў беларускай мове агульных з іншымі мовамі прыказак (у тым ліку ўніверсальных).

Ключавыя словы: беларуская мова, прыказкавы фонд мовы, нацыянальна-культурная маркіраванасць, універсальная прыказка, нацыянальны аналаг універсальнай прыказкі.

PROTOTYPES NATIONAL VARIATIONS OF BELARUSIAN ANALOGUES OF UNIVERSAL PROVERBS

Yu.A. Petrushevskaya,

PhD of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of theoretical and applied linguistics,
Mogilev State A.Kuleshov University,
Mogilev, Republic of Belarus
E-mail: petrushevskaja@msu.by

* Даследаванне выканана ў межах НДР “Беларуская фразеалогія, парэміялогія, моўная афарыстыка ў кантэксце еўрапейскіх моў і культур (сінхронічны і дыяхранічны аспекты)” (ДР № 20211335) падпраграмы “Беларуская мова і літаратура” Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў “Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы” на 2021–2025 гг.

The article describes the national and cultural marking of Belarusian analogues of universal proverbs, which is represented with such an element of their content plan as national variations of proverbial prototypes. Universal proverbs should include units that have proverbs-analogues in different languages, created according to the same structural model and the existence of such analogues can not be explained neither the language affinity nor the language contacts. The national identity of the Belarusian proverbial fund is due to the volume of specifically Belarusian proverbs and also to the high degree of national and cultural marking of common to other languages proverbs (including universal) in the Belarusian language.

Key words: the Belarusian language, proverbial fund of a language, national and cultural marking, universal proverb, national analogue of universal proverb.

Уводзіны

Дакладнае размежаванне нацыянальнага і ўніверсальнага (агульнага) у прыказкавым фондзе мовы – адна з актуальных праблем сучаснай парэміялогіі, якая пакуль не знайшла вырашэння [12; 13]. Прыказкавы фонд беларускай мовы (як і любой іншай мовы) складаецца як з адзінак уласнага паходжання (што складаюць яго спецыфічную частку), так і з агульных з іншымі мовамі адзінак (што ўтвараюць яго агульную з іншымі мовамі частку). Адрэжаванне спецыфічнага ад агульнага з іншымі мовамі ў беларускіх прыказках, як адзначыў Я.Я. Іваноў на XV Міжнародным з’ездзе славістаў [4], з’яўляецца адной з першачарговых задач беларускай парэміялогіі [10]. Універсальныя прыказкі дагэтуль не вывучаліся ў беларускай мове [3].

Мэта даследавання – вызначыць у складзе беларускіх прыказак такія адзінкі, якія маюць аналагі ў няроднасных і некантактных з беларускай мовах (г.зн. універсальных), а ў складзе такіх адзінак нацыянальна спецыфічныя (уласна беларускія) моўныя кампаненты паводле нацыянальна-культурных варыяцый прыказкавых прататыпаў.

Метады і матэрыял даследавання

Найбольш рэпрэзентатыўным моўным матэрыялам для даследавання, з’яўляецца на наш погляд [18], сукупнасць трох груп прыказак, па-першае, прыказкавы склад літаратурнай мовы [25; 27], прыказкавы мінімум [5, с. 99–106; 24; 33, р. 5–20], асноўны прыказкавы фонд [5, с. 85–99; 6; 33, р. 41–84]. Таксама трэба ўлічваць аналагі і адпаведнікі беларускіх прыказак, вызначаныя ў іншых мовах [1; 2; 20; 22; 23; 29; 30; 31]. Моўны матэрыял адлюстраваны ў полілінгвальным беларуска-іншамоўным слоўніке прыказак [28].

Праведзеныя раней даследаванні дапамаглі нам сфармуляваць прынцыпы і вызначыць крытэрыі вызначэння нацыянальна-спецыфічных прыказак, а таксама нацыянальна-культурна маркіраваных кампанентаў у складзе адзінак прыказкавага фонду беларускай мовы [14; 15; 16; 17; 19]. Адным з такіх кампанентаў з’яўляецца нацыянальна-культурная варыяцыя прыказкавага прататыпу ўніверсальнай прыказкі.

Вынікі і іх абмеркаванне

Даследаванне паказала, што ў разнастайных адзінках прыказкавага фонду мэтазгодна вылучаць “ўніверсальныя” прыказкі, якія ў сучаснай парэміялогіі разумеюцца вельмі неадназначна ад пэўных тыпаў парэмій да тых асобных прыказкавых адзінак, што фіксуюцца ў вялікай колькасці моў розных моўных сямей і груп. Трэба адзначыць, што ўніверсальныя адзінкі, як і ўніверсальны кампанент прыказкавага фонду, спецыяльна не вывучаліся ў мовазнаўстве. Прыказкі не з’яўляюцца прадметам лінгвістычнай універсальнасці, паколькі іх месца і статус у моўнай сістэме, а таксама заканамернасці іх мадэлявання як моўных утварэнняў застаюцца недакладна вызначанымі. Супастаўляльныя даследаванні прыказак на шырокім моўным фоне абмяжоўваюцца прыкладнымі мэтамі ўкладання парэміяграфічных полілінгвальных даведнікаў [24; 36] або напаўнення параўнаўча-супастаўляльнай зоны ў слоўніках прыказак адной мовы [37]. Этымалагічнае вывучэнне прыказак толькі пачынае распрацоўвацца ў мовазнаўстве як асобная галіна [21; 34]. У беларускім мовазнаўстве існуе этымалагічны слоўнік прыказак [32], які з’яўляецца першым і адзіным спецыялізаваным даведнікам такога кшталту.

Прыказкі ў розных мовах бываюць падобныя адна на адну па змесце, лагічнай пабудове, структуры, лексічным складзе, сінтаксічнай арганізацыі, вербальных сродках выразнасці, спосабах функцыянавання. Гэтае падабенства абумоўлівае пошукі іх агульных (універсальных) уласцівасцей як фразавых тэкстаў і як устойлівых адзінак. На наш погляд, структурныя прыказкавыя мадэлі з'яўляюцца эмпірычнай падставай для кваліфікацыі асобных прыказак як універсальных, паколькі дазваляюць абстрагавацца ад лексічна-граматычных адрозненняў адной і той жа прыказкі ў розных мовах. Напрыклад, адзінкі, кваліфікаваныя ў мультылінгвальным парэміяграфічным даведніку "European Proverbs in 55 Languages, with Equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese, and Japanese" (1997) Дж. Пацалаі [35] як загатоўкавыя, на самай справе з'яўляюцца структурнымі прыказкавымі мадэлямі, якія можна вызначыць як інварыянты ў адносінах да тоесных па лагічнай структуры і зместу, але ў той ці іншай ступені адрозных па лексічна-граматычным афармленні прыказак у розных мовах (а таксама нярэдка і ў адной мове), напр.: *As you sow, so (will) you reap* or *As one sows so one reaps* V1 – *What you sow that will reap (too)* or *What one sows that will be reaped too* V2 – *Like sowing, like reaping* V3 – *He who does not sow / does / will not reap* V4 [35, p. 38], параўн.: бел. *Як пасееш, так і пажнеш* V1 – *Што пасееш, тое і пажнеш* V2 – *Як пасееш, так пажнеш* V3 – *Хто не сее, не жне / не пажне* V4 [35, p. 38–39]. Можна меркаваць, што паходжанне таго ці іншага варыянта ўніверсальнай прыказкі ў пэўнай мове можа залежыць ад роднасці моў ці ад моўных кантактаў, але сама наяўнасць менавіта гэтай прыказкі ў гэтай мове з'яўляецца вынікам агульных для розных моў працэсаў фарміравання іх прыказкавых фондаў, у якіх належнае месца займаюць адзінкі з універсальным зместам і універсальнай структурай, г. зн. з адлюстраваннем універсальных паняццяў з дапамогай універсальных вобразаў па ўніверсальных мадэлях.

Да ўніверсальных прыказак, на наш погляд, трэба адносіць адзінкі, якія маюць у розных мовах прыказкі-аналагі, пабудаваныя па адной і той жа структурнай мадэлі, якая не абумоўлена (наяўнасць якой нельга патлумачыць) ні роднасцю моў, ні моўнымі кантактамі. Універсальныя прыказкі не могуць мець пэўнай мовы-крыніцы, хоць асобныя (як правіла, нацыянальна-культурна маркіраваныя) іх варыянты і могуць пераходзіць з мовы ў мову. Універсальныя прыказкі не заўсёды супадаюць у розных мовах паводле лексічнага складу і граматычнай арганізацыі, што абумоўлена адрозненнямі нацыянальных (этнічных) лінгвакультур у моўных сродках і кагнітыўных асаблівасцях абагульнена-ўніверсальнага адлюстравання адных і тых заканамернасцей рэчаіснасці, тыповых сітуацый жыцця, сцвярдзенняў цвярозага розуму і г. д. Такія адрозненні ў сваёй сукупнасці складаюць у кожнай мове, дзе ўжываецца ўніверсальная прыказка, яе нацыянальную адметнасць (лінгвакультурную маркіраванасць).

Нацыянальна-культурная семантыка прыказак – гэта адлюстраванне ў іх фактаў гісторыі Беларусі, асаблівасцей беларускай матэрыяльнай і духоўнай культуры, фрагментаў нацыянальнай карціны свету [7; 8; 9; 26]. Нацыянальна-культурная маркіраванасць беларускіх аналагаў універсальных прыказак рэалізуецца ў наяўнасці шэрага элементаў іх плану зместу: нацыянальныя варыяцыі прыказкавых прататыпаў, словы-рэаліі, спецыфічныя паняцці і вобразы. Папярэдне намі былі вызначылі прынцыпы выяўлення нацыянальна-маркіраваных кампанентаў у складзе беларускіх прыказак [14; 15, 16, 17; 19].

Нацыянальныя варыяцыі прыказкавых прататыпаў уласцівы 6% ад агульнай колькасці беларускіх аналагаў універсальных прыказак. Нацыянальна-культурны змест прыказкавых прататыпаў абумоўлены, з аднаго боку, іх адметным лексічным складам, а з другога боку, адлюстраваннем у іх слоўных кампанентах спецыфічных (на фоне іншых моў) паняццяў ці вобразаў. Нацыянальныя варыяцыі прыказкавых прататыпаў у пераважнай большасці выпадкаў знаходзяцца ў адносінах узаемнай дэтэрмінацыі з унікальнымі

варыянтамі структурных мадэляў беларускіх аналагаў універсальных прыказак. Напрыклад, прататып аднаго з фармальных варыянтаў беларускага аналогу ўніверсальнай прыказкі *Адна ластаўка вясны не робіць* [25, с. 48; 27, с. 65; 11, с. 21] або *Гракі цяпла не прыносяць* [25, с. 106; 27, с. 143] або *Першая ластаўка (Першы шпак) вясны не робіць* [24, с. 280] маркіруе нацыянальна-культурны змест (варыянт прыказкавага прататыпу *Гракі цяпла не прыносяць*), паколькі вясенняя пара атаясамліваецца з *цяплом* ‘цёплым надвор’ем’ (спецыфічнае паняцце), а сімвал наступлення вясны – паяўленне *гракоў*, якія прыляцелі з цёплых краін (спецыфічны вобраз ‘прылёт гракоў’), у той час як у іншамоўных аналагах універсальнай прыказкі няма згадкі пра цеплыню, а сімвалам вясны выступае ластаўка, у адпаведнасці з структурнай мадэллю гэтай прыказкавай адзінкі (паводле Дж. Пацалаі) “*One swallow does not make / bring a spring / summer* (‘Адна ластаўка не робіць / не прынясе вясны / лета’) or *One flower makes no spring / summer* (‘Адна кветка не робіць вясны / лета’)” [35, р. 49].

Таксама прататып аднаго з фармальных варыянтаў беларускага аналогу ўніверсальнай прыказкі *Сем раз(-оў) адмерай (прымер), а (адзін) раз адрэж* [24, с. 281, 275; 25, с. 352; 27, с. 476] або *Дзесяць (Сем) разоў мер і то не вер* [24, с. 275, 281], дзе ўжываецца прэдыкатыўная частка *...і то не вер* (з адметным лексічным складам і адмысловай граматычнай арганізацыяй – выкарыстаннем адмоўнага сказа, што абумоўлівае ўзнікненне ўнікальнага варыянту структурнай мадэлі), якая з’яўляецца нацыянальна спецыфічнай, паколькі замяшчае агульную для ўсіх іншамоўных аналагаў прэдыкатыўную частку *...адзін раз адрэж*, у адпаведнасці з структурнай мадэллю ўніверсальнай прыказкі (паводле Дж. Пацалаі) “*Measure / Think two / three / seven / ten / hundred / many times [before you] cut once* (‘Мерайце / Думайце два / тры / сем / дзесяць / сто / шмат разы / разоў [перад тым як] адзін раз адразаіце [адразаць]’)” [35, р. 315].

Яшчэ прататып аднаго з фармальных варыянтаў беларускага аналогу ўніверсальнай прыказкі *Кожны (чалавек) <сам> каваль свайго лёсу* [11, с. 60] або *Кожны свайго лёсу каваль* [24, с. 277] або *<Разумны> чалавек сам каваль свайго лёсу (шчасця)* [11, с. 93], дзе ўжываецца адметны лексічны кампанент *разумны* (замест *кожны*), што кардынальна змяняе агульны змест прыказкі, надае яму яскравы нацыянальна беларускі характар – ‘Кіраваць сваім жыццём можа толькі разважлівы, кемлівы, надзелены жыццёвай мудрасцю чалавек’ (і суправаджаецца ўзнікненнем унікальнага варыянту структурнай мадэлі), што не адлюстравана ў іншамоўных аналагах гэтай прыказкі, у якіх ‘Свой лёс можа вызначаць *кожны* (любый) чалавек’, у адпаведнасці з структурнай мадэллю ўніверсальнай прыказкі (паводле Дж. Пацалаі) “*Every man is the architect / marker / master / smith of his own fortune* (‘Кожны чалавек – архітэктар / паказчык / майстар / каваль свайго лёсу’)” [35, р. 388].

Высновы

Такім чынам, наяўнасць нацыянальна адметных элементаў зместавага плану прыказак выяўляе нацыянальна-культурную маркіраванасць адзінак універсальнай часткі прыказкавага фонду беларускай мовы. На гэтай падставе можна зрабіць выснову, што нацыянальная адметнасць прыказкавага фонду беларускай мовы абумоўлена не толькі аб’ёмам спецыфічна беларускіх прыказак, але і нацыянальна-культурнай маркіраванасцю ў беларускай мове агульных з іншымі мовамі прыказак (у тым ліку ўніверсальных).

Літаратура

1. Англа-беларускі парэміялагічны слоўнік = English-Belarusian Paremiological Dictionary / пад рэд. Я.Я. Іванова. – Магілёў : МДУ, 2009. – 240 с.
2. Беларуская-нямецкі парэміялагічны слоўнік = Belarussisches-Deutsch paremiologisches Wörterbuch / Я.Я. Іванов, Н.К. Раманава. – Магілёў : МДУ, 2006. – 108 с.
3. Белорусская паремология конца XX – начала XXI века (1991–2014 гг.) : библиограф. обзор / Е.Е. Иванов, Ю.А. Петрушевская // Паремология в дискурсе / под ред. О.В. Ломакиной. – М. : URSS : Ленанд, 2015. – С. 252–292.
4. Иванов, Е.Е. Белорусская паремология и афористика в общеевропейском контексте (актуальные проблемы изучения) / Е.Е. Иванов // XV Міжнародны з’езд славістаў = XV Международный съезд славистов

= XV International Congress of Slavists, Мінск, 20–27 жніўня 2013 г. : тэзісы дакладаў : у 2 т. – Мінск : Беларуская навука, 2013. – Т. 1. – С. 322–323.

5. Іваноў, Я.Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове / Я.Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ, 2017. – 208 с.
6. Іваноў, Я.Я. Да праблемы вызначэння асноўнага парэміялагічнага фонду беларускай мовы / Я.Я. Іваноў // Веснік БДУ. Серыя 4. – 2006. – № 3. – С. 103–109.
7. Іваноў, Я.Я. Нацыянальна-культурная семантыка беларускай мовы і праблема яе лінгва-краіназнаўчай рэпрэзентацыі (на матэрыяле моўнай афарыстыкі) / Я.Я. Іваноў // Сацыякультурная прастора мовы (сацыяльныя і культурныя аспекты вывучэння беларускай мовы). – Мінск : Веды, 1998. – С. 33–62.
8. Іваноў, Я.Я. Нацыянальна-культурная семантыка беларускай моўнай афарыстыкі (лінгва-краіназнаўчы аспект) / Я.Я. Іваноў // Нацыянальна-культурны кампанент у тэксце і в мове : докл. Междунар. науч. конф., 5–7 окт. 1994 г. : в 2 ч. – Мінск : Універсітэцкае, 1994. – Ч. 2. – С. 55–57.
9. Іваноў, Я.Я. Семантыка беларускіх афарызмаў / Я.Я. Іваноў // Известия Гомельского гос. ун-та. – 2000. – № 2(25). – С. 94–99.
10. Іваноў, Я.Я. Універсальнае і нацыянальнае ў фразеалагічнай і парэміялагічнай падсістэмах беларускай мовы ў еўрапейскім моўным кантэксце (актуальнасць, метадалогія, перспектывы даследавання) / Я.Я. Іваноў // Славянская фразеалогія в синхронии и диахронии. – 2016. – Вып. 3. – С. 46–49.
11. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н.э. – XX ст. : тлумачальны слоўнік / Я.Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ, 2011. – 164 с.
12. Парэміялогія без границ / под ред. М.А. Бредиса, О.В. Ломакиной. – М. : Изд-во РУДН, 2020. – 244 с.
13. Парэміялогія в дискурсе / под ред. О.В. Ломакиной. – М. : URSS : Ленанд, 2015. – 294 с.
14. Петрушевская, Ю.А. Интернациональные, заимствованные и исконно языковые единицы в составе парэміялагічнага фонда сучаснага беларускага мовы / Ю.А. Петрушевская // Вестник НовГУ. Серия “Филол. науки”. – 2014. – № 77. – С. 123–126.
15. Петрушэўская, Ю.А. Аб’ём і склад універсальных адзінак у парэміялагічным фондзе беларускай мовы / Ю.А. Петрушэўская // Філолагічны студыі. – 2018а. – Вып. 18. – С. 48–62.
16. Петрушэўская, Ю.А. Вывучэнне нацыянальна-культурнага кампанента ў парэміялагічным фондзе беларускай мовы / Ю.А. Петрушэўская // Труды БГТУ. Серія 4. – 2019. – № 1(217). – С. 123–129.
17. Петрушэўская, Ю.А. Да праблемы вызначэння нацыянальнай адметнасці прыказкавага фонду беларускай мовы / Ю.А. Петрушэўская // Філолагічны часопіс. – 2018б. – Вып. 2(12). – С. 70–75.
18. Петрушэўская, Ю.А. Пяніцце парэміялагічнага фонду мовы і прынцыпы яго дыферэнцыяцыі (у сувязі з вызначэннем універсальнага і нацыянальнага кампанентаў у парэміялагічнай сістэме мовы) / Ю.А. Петрушэўская // Філолагічны часопіс. – 2015. – Вып. 1(6). – С. 100–106.
19. Петрушэўская, Ю.А. Універсальны, інтэрнацыянальны і нацыянальны кампаненты парэміялагічнага фонду сучаснай беларускай літаратурнай мовы (на матэрыяле публіцыстычных тэкстаў) / Ю.А. Петрушэўская // Філолагічны студыі. – 2017. – Вып. 16. – С. 195–201.
20. Польшка-беларускі парэміялагічны слоўнік = Polsko-białoruski słownik paremiologiczny / С.Ф. Іванова, Я.Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ, 2007. – 192 с.
21. Происхождение и история английских пословиц = The Etymology and History of English Proverbs / Е.Е. Иванов, Ю.А. Петрушевская. – Могилёв : МГУ, 2019. – 80 с.
22. Русско-белорусский парэміялагічны слоўнік / Е.Е. Иванов, В.М. Мокиенко. – Могилёв : МГУ, 2007. – 242 с.
23. Русско-белорусский словарь пословиц: 777 пословиц русского языка, свыше 5000 белорусских эквивалентов и соответствий / Е.Е. Иванов. – Могилёв : Брама, 2001. – Ч. 1–2.
24. Русско-славянский словарь пословиц (с английскими соответствиями) / М.Ю. Котова. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2000. – 360 с.
25. Слоўнік беларускіх прыказак / І.Я. Лепешаў, М.А. Якалцэвіч. – Мінск : Беларуская навука, 2002. – 511 с.
26. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў: лінгвакраіназнаўчы дапаможнік / С. Іванова, Я. Іваноў. – Мінск : БФС, 1997. – 262 с.
27. Тлумачальны слоўнік прыказак / І.Я. Лепешаў, М.А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 695 с.
28. Універсальны і інтэрнацыянальны кампаненты ў парэміялагічным складзе беларускай мовы: беларуска-іншамоўны слоўнік / Ю.А. Петрушэўская. – Магілёў : МДУ, 2020. – 312 с.
29. Цеплякова, А.Д. Запозычаныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове / А.Д. Цеплякова, С.Ф. Іванова // Phraseology of Germanic, Romanic and Slavic Languages. – 2009. – Вып. 1. – С. 98–112.
30. Цеплякова, А.Д. Іншамоўныя запозычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове / А.Д. Цеплякова // Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе. – Могилёв : МГУ, 2015. – С. 74–77.
31. Цеплякова, А.Д. Структура, семантыка і функцыі запозычаных крылатых слоў у беларускай мове / А.Д. Цеплякова // Славянская фразеалогія в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах. – Гомель : ГГУ, 2007. – С. 236–240.
32. Этымалагічны слоўнік прыказак / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 2014. – 139 с.
33. Ivanov, E.E. Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian) / E.E. Ivanov. – Prague : RSS, 2002. – 136 p.

34. Ivanov, E.E. Etymology of English Proverbs / E.E. Ivanov, Ju.A. Petrushevskaya // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – 2015. – Vol. 8, No 5. – P. 864–872.
35. Paczolay, G. European Proverbs in 55 Languages, with Equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese, and Japanese / G. Paczolay. – Veszprém (Hungary): Veszprémi Nyomda, 1997. – 528 p.
36. Dictionary of European Proverbs / E. Strauss. – London & New York: Routledge, 1994. – Vol. 1–3.
37. Deutsches Sprichwörter-Lexikon / K.F.W. Wander. – Leipzig: F.A. Brockhaus, 1867–1880. – Bd. I–V.

References

1. *English-Belarusian Paremiological Dictionary* (2009). Mogilev: MDU. 240 s. (In Bel.).
2. *Belarussisches-Deutsch paremiologisches Wörterbuch* (2006). Mogilev: MDU. 108 s. (In Bel.).
3. Ivanov E.E. & Petrushevskaya Yu.A. (2015) Belorusskaya paremiologiya kontsa XX – nachala XXI veka (1991–2014 gg.): bibliograf. obzor. *Paremiologiya v diskurse* / pod red. O.V. Lomakinoy. Moscow: URSS: Lenand. S. 252–292. (In Russ.).
4. Ivanov, E.E. (2013). Belorusskaya paremiologiya i aforistika v obshcheevropeyskom kontekste (aktualnye problemy izucheniya). *XV International Congress of Slavists, Minsk, 20–27.08.2013: tezisy dokladov: u 2 t.* Minsk: Belaruskaya navuka. T. 1. S. 322–323. (In Russ.).
5. Ivanou Ya.Ya. (2017). *Afarystychnyya adzinki u belaruskay move*. Mogilev: MDU. 208 s. (In Bel.).
6. Ivanou Ya.Ya. (2006). Da prablemy vyznachennya asnounaga paremiyalagichnaga fondu belaruskay movy. *Vesnik BDU. Seryya 4. № 3.* S. 103–109. (In Bel.).
7. Ivanou Ya.Ya. (1998). Natsyyanalna-kulturnaya semantyka belaruskay movy i prablema yae lingvakrainaznauchay reprezentatsyi (na materyyale mounay afarystyki). *Satsyyakulturnaya prastora movy (satsyyalnyya i kulturnyya aspekty vyvuchennya belaruskay movy)*. Minsk: Vedy. S. 33–62. (In Bel.).
8. Ivanou Ya.Ya. (1994). Natsyyanalna-kulturnaya semantyka belaruskay mounay afarystyki (lingvakrainaznauchy aspekt). *Natsionalno-kulturnyy komponent v tekste i v yazyke: dokl. Mezhdunar. nauch. konf., 5–7 okt. 1994 g.: v 2 ch.* Minsk: Universitetskoe. Ch. 2. S. 55–57. (In Bel.).
9. Ivanou Ya.Ya. (2000). Semantyka belaruskikh afaryzmau. *Izvestiya Gomelskogo gos. un-ta. № 2(25).* S. 94–99. (In Bel.).
10. Ivanou Ya.Ya. (2016). Universalnae i natsyyanalnae u frazealagichnay i paremiyalagichnay padsistemakh belaruskay movy u eurapeyskim mounym kantekestse (aktualnasts, metadalogiya, perspektyvy dasledavannya). *Slavyanskaya frazeologiya v sinkhronii i diakhronii.* Vyp. 3. S. 46–49. (In Bel.).
11. Ivanou Ya.Ya. (2011). Krylatyya afaryzmy u belaruskay move: z inshamounykh litaraturnykh i falklornykh krynits VIII st. da n.e. – XX st.: tлумachalny slounik. Mogilev: MDU. 164 s. (In Bel.).
12. *Paremiologiya bez granits* (2020) / red. M.A. Bredis, O.V. Lomakina. Moscow: RUDN. 244 s. (In Russ.).
13. *Paremiologiya v diskurse* (2015) / red. O.V. Lomakina. Moscow: URSS: Lenand. 294 c. (In Russ.).
14. Petrushevskaya Yu.A. (2014). Internatsionalnye, zaimstvovannyye i iskonno yazykovyye edynitsy v sostave paremiologicheskogo fonda sovremennogo belorusskogo yazyka. *Vestnik NovGU. Seriya "Filol. nauki". № 77.* S. 123–126. (In Russ.).
15. Petrushevskaya Yu.A. (2018). Abyom i sklad universalnykh adzinak u paremiyalagichnym fondze belaruskay movy. *Filologichni studii.* Vyp. 18. S. 48–62. (In Bel.).
16. Petrushevskaya Yu.A. (2019). Vyvuchenne natsyyanalna-kulturnaga kampanenta u paremiyalagichnym fondze belaruskay movy. *Trudy BGTU. Seriya 4. № 1(217).* S. 123–129. (In Bel.).
17. Petrushevskaya Yu.A. (2018). Da prablemy vyznachennya natsyyanalnay admetnasti prykazkavaga fondu belaruskay movy. *Filologichniy chasopis.* Vyp. 2(12). S. 70–75. (In Bel.).
18. Petrushevskaya Yu.A. (2015). Panyatstse paremiyalagichnaga fondu movy i pryntsy py yago dyferentsyyatsyi (u suvyyazy z vyznachennem universalnaga i natsyyanalnaga kampanenta u paremiyalagichnay sisteme movy). *Filologichniy chasopis.* Vyp. 1(6). S. 100–106. (In Bel.).
19. Petrushevskaya Yu.A. (2017). Universalny, internatsyyanalny i natsyyanalny kampanenty paremiyalagichnaga fondu suchasnay belaruskay litaraturnay movy (na materyyale publitsystychnykh tekstau). *Filologichni studii.* Vyp. 16. S. 195–201. (In Bel.).
20. Ivanova S.F. & Ivanou Ya.Ya. (2007). *Polsko-bialoruski slounik paremiologiczny.* Mogilev: MDU. 192 s. (In Polish, Bel.).
21. Ivanov E.E. & Petrushevskaya Yu.A. (2019). *The Etymology and History of English Proverbs.* Mogilev: MGU. 80 s.
22. Ivanov E.E. & Mokienko V.M. (2007). *Russko-belorusskiy paremiologicheskii slovar.* Mogilev: MGU. 242 s. (In Russ., Bel.).
23. Ivanov E.E. (2001). *Russko-belorusskiy slovar poslovits: 777 poslovits russkogo yazyka, svyshe 5000 belorusskikh ekvivalentov i sootvetstviy.* Mogilev: Brama. Vol. 1–2. (In Russ., Bel.).
24. Kotova M.Yu. (2000). *Russko-slavyanskiy slovar poslovits (s angliyskimi sootvetstviyami).* Sankt-Peterburg: SPbGU. 360 s. (In Russ., at al.).
25. Lepeshau I.Ya. & Yakaltsevich M.A. (2002). *Slounik belaruskikh prykazak.* Minsk: Belaruskaya navuka. 511 s. (In Bel.).

26. Ivanova S. & Ivanou Ya. (1997). *Slounik belaruskikh prykazak, prymavak i krylatykh vyrazau: lingvakrainaznauchy dapamozhnik*. Minsk: BFS. 262 s. (In Bel.).
27. Lepeshau I.Ya. & Yakaltsevich M.A. (2011). *Thumachalny slounik prykazak*. Grodna: GrDU. 695 s. (In Bel.).
28. Petrusheuskaya Yu.A. (2020). *Universalny i internatsyyanalny kampanenty u paremyalagichnym skladze belaruskay movy: belaruska-inshamouny slounik*. Mogilev: MDU. 312 s. (In Bel.).
29. Tseplyakova A.D. & Ivanova S.F. (2009). Zapazychanyya krylatyya vyrazy u suchasnay belaruskay move. *Phraseology of Germanic, Romanic and Slavic Languages*. Vyp. 1. S. 98–112. (In Bel.).
30. Tseplyakova A.D. (2015). Inshamounyya zapazychanni krylatykh slou u suchasnay belaruskay htaraturnay move. *Teoreticheskie i prakticheskie predposylki podgotovki polilingvalnykh spetsialistov v vuze*. Mogilev: MGU. S. 74–77. (In Bel.).
31. Tseplyakova A.D. (2007). Struktura, semantyka i funktsyi zapazychanykh krylatykh slou u belaruskay move. *Slavyanskaya frazeologiya v arealnom, istoricheskom i etnokulturnom aspektakh*. Gomel: GGU. S. 236–240. (In Bel.).
32. Lepeshau I.Ya. (2014). *Etymalagichny slounik prykazak*. Minsk: Vysheyschaya shkola. 139 s. (In Bel.).
33. Ivanov E.E. (2002). *Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian)*. Prague: RSS. 136 p.
34. Ivanov E.E. & Petrushevskaja Ju.A. (2015). Etymology of English Proverbs. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. Vol. 8, No 5. Pp. 864–872.
35. Paczolay G. (1997). *European Proverbs in 55 Languages, with Equivalentents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese, and Japanese*. Veszprém (Hungary): Veszprémi Nyomda. 528 p.
36. Strauss E. (1994). *Dictionary of European Proverbs*. London & New York: Routledge. Vol. 1–3.
37. Wander K.F.W. (1867–1880). *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*. Leipzig: F.A. Brockhaus. Bd. I–V.